

Cestovatelé a emigranti z Českých zemí a jejich reflexe otrokářství na jihu USA v první polovině 19. století prismatickým mýtu ztracené věci

LUKÁŠ PERUTKA*

Travelers and Emigrants from the Czech Lands and Their Reflections on Slavery in the American South in the First Half of the 19th Century Through the Prism of the Lost Cause Myth

Abstract: This article aims to explore the authentic opinions of travellers from the Czech lands on the institution of slavery in the southern United States during the first half of the 19th century. In the form of a probe, it focuses on five people who visited this region and therefore had eyewitness experience with the social conditions there. They were Karel Antonín Postl, Vilém Pflanzler, Vojta Náprstek, Gottfried (Bohumír) Menzel and Antonín Michael Dignowity. The effort was to determine to what extent they were able to formulate their own opinion on slavery and how the apologetic and romanticizing view that we today call the Lost Cause Myth influenced them. The working hypothesis is that since they were liberals, humanists who mostly rejected the Austrian political and social system, they had to reject unequivocally the myth. After all, they still had experience with serfdom and related *corvée*. However, this hypothesis was confirmed only partially. Most travellers rejected the Lost Cause Myth and condemned slavery. Nevertheless, Karel Antonín Postl was more conciliatory towards it than others, and Antonín Michael Dignowity considered slavery wrong, but, on the other hand, regarded African Americans as inferior, grounding his opinion in the ideas of Social Darwinism.

Keywords: travelling; slavery; southern United States of America; Lost Cause Myth; Karel Antonín Postl (Charles Sealsfield); Gottfried (Bohumír) Menzel; Antonín Michael Dignowity

DOI: 10.14712/23363525.2026.3

Spojené státy americké se v průběhu 19. století staly vzorem, nadějí a snem mnoha intelektuálů z Českých zemí. Jejich sympatiím se těšilo republikánské a federativní zřízení a také všudypřítomná svoboda – náboženská, ekonomická i politická.¹ Přesto existovala jedna instituce, která trochu narušovala onen obraz Spojených států jakožto „majáku naděje a svobody“, a sice otrokářství.

Otroctví ve formě, v jaké fungovalo za oceánem, bylo v české společnosti opředeno tajemstvím a názory na něj se lišily, a to i v rámci periodik zastávajících více liberální stanoviska. Toto zmatení se dá vysvětlit nedostatkem přesných informací o instituci, nepochopením jejího smyslu a připodobňováním k nevolnictví a robotě, nebo snahou o zlepšování obrazu Spojených států. Je pravdou, že se Středoevropa do styku s otroctvím dostávali jen okrajově. Šlo především o cestovatele do blízkých či vzdálených zemí.

* Doc. Mgr. Lukáš Perutka, Ph.D., Katedra historie FF UP, Na Hradě 5, Olomouc 771 80. Tel.: 585633238, e-mail: lukas.perutka@upol.cz

¹ Mezi obdivovateli se nalézali třeba národní buditelé jako byl novinář a historik Jakub Malý, literát Karel Havlíček Borovský nebo národopisec Vojta Náprstek a mnozí další.

Málokdo z nich ale zavítal na jih Spojených států amerických, kde se otrokářství velmi dařilo i v průběhu 19. století a kde mělo svá specifika. Informátoři se pak od roku 1848 stávali také emigranti, kteří se vydávali za oceán poprvé v masovějším měřítku. Většina jich ale mířila na sever USA, kde již instituce nefungovala, a proto byl i jejich pohled vzdálený a převzatý spíše z rétoriky abolitionistů. Nejbližší zkušenost měli vystěhovalci v Texasu, kde žilo podle statistik 781 Čechů [Kownslar 2004: 134], ale i oni se uchýlovali spíše do okresů, kde otrokářství nebylo tak rozšířené, případně o něm nezanechali podrobné zprávy.

Cílem této studie ovšem není zkoumat jednotlivé zkrácené názory, které se objevovaly v českém i krajanském tisku, ale snahou je zaměřit se formou sondy konkrétně na několik osob, které přišly na jihu Spojených států s otrokářstvím přímo do styku v době, když tam bylo rozšířené, tedy do roku 1865. Právě v jejich spisech se totiž nalézá mnohem komplexnější pohled a reflexe celé instituce, než jakého byli schopni novináři, či dopisovatelé, kteří se s ní setkali jen v přenesené formě. Navíc zevrubná analýza novinových článků o otroctví by přesáhla rozsah této práce.

Ve studii bude použita metoda historické sondy, přičemž jejím objektem jsou spisovatel Karel Postl, písaří pod pseudonymem Charles Sealsfield, katolický kněz a botanik Gottfried (Bohumír) Menzel, revolucionáři Vilém Pflanzler a Vojta Náprstek a doktor z Kutné Hory Antonín Michael Dignowity. Všichni tito autoři se nějakým způsobem věnovali otázce otrokářství na jihu USA a mohli ji zhodnotit na základě osobní zkušenosti. Asi nejvíce se tématu věnoval Karel Postl, který ji popsal především ve svém cestopisu *The United States of North America as they are in their Political, Religious and Social Relations* a v jednom románu, který vyšel v USA pod názvem *Life in the New World; or Sketches of American Society*.² Zmínky se nacházejí i v jeho ostatní tvorbě, ale argumenty jsou víceméně totožné. Důkladně se problematice věnoval i Gottfried Menzel, především ve své knize popisující různé aspekty života v USA: *Die Vereinigten Staaten von Nordamerika mit besonderer Rücksicht auf deutsche Auswanderung dahin nach eigener Anschauung beschrieben*. Tuto práci sepsal z poznámek ze svého krátkého pobytu ve Spojených státech mezi léty 1849 a 1851. Otrokářství rozebral v jedné z kapitol, na základě vlastního pozorování především v Louisianě a dobové literatury [Menzel 1853: 146–163]. Drobnější zmínky se nacházejí v cestovním deníku Viléma Pflanzera, který editoval Zdeněk Šolle [1981] a v různých archivních dokumentech (deník, dopisy, projevy) Vojty Náprstka. Podobně skrovně se otrokářství věnoval Dignowity. Ten sice sepsal a sám vydal rozsáhlé paměti *Bohemia under Austrian Despotism*, ale samotné téma zhodnotil spíše v kratších dokumentech, především v korespondenci s prezidentem Abrahamem Lincolnem. Ta je uložena v Library of Congress ve fondu Abraham Lincoln Papers.

Jejich texty budou podrobeny kritické kvalitativní analýze obsahu, abychom mohli určit, nakolik se dokázali s otroctvím seznámit do té míry, že si na něj dokázali utvořit vlastní názor. Díky tomu bude možné zodpovědět hlavní výzkumnou otázku této práce, zdali jejich výpovědi připomínají tzv. mýtus ztracené věci, který v té době (a svým způsobem dodnes) neustále opakovali jižanští apologeti této instituce. Základní hypotézou pak

² Tento název to sice nedává tušit, ale román se týká života na plantáži. Lépe to odráží podtitul německého vydání, které bylo součástí série o životě na obou stranách oceánu: Pflanzlerleben (Život na plantážích) a Die Farbigen (Barevní). Jedna z kapitol se dokonce jmenuje „Debaty o otrokářství“, kde autor nechává mluvit jak obhájece, tak kritiky, aby nakonec zaujal svůj typický postoj někde mezi.

je, že ovlivnění být nemohli, neboť přicházeli z naprosto odlišného prostředí a vzhledem k vlastním zkušenostem z národního útlatku a konzervatismu v Rakousku nemohli být otroctví nakloněni.

K vymezení teoretického rámce nám poslouží kniha amerického historika Richarda Bonekempera III. s příznačným názvem *The Myth of the Lost Cause: Why the South Fought the Civil War and Why the North Won*.³ Ten ve své práci identifikoval hned sedm důležitých bodů, které definují tento mýtus ztracené věci. Pět z nich se týká americké občanské války, a tudíž nejsou pro tuto studii relevantní. Dva zbývající se ale soustředí právě na otrokářství. První z nich hovoří o zobrazování instituce jako velmi benevolentní. Symbióza pánů a jejich otroků měla přinášet oběma stranám značné výhody. O otroky bylo postaráno a dostalo se jim slušného zacházení a výchovy. Na druhé straně se jejich vlastníci, osvobození od tvrdé práce, mohli věnovat pěstování vyšší kultury. Zejména v místech, kde klima bránilo bělochům pracovat. Mnozí Jižané, zejména duchovní, obhajovali tento vztah, protože měl být posvěcen Biblí. Našli se dokonce tací, kteří označili systém jako ideál komunismu kvůli spravedlivé dělbě práce.⁴ Kritikům také bylo připomínáno, že po zákazu obchodu s otroky v roce 1808 se o ně jejich pánové na jihu USA museli lépe starat, protože jich byl nedostatek. Nadto mínili, že v 50. a 60. letech bylo již otrokářství na ústupu, a tudíž jej nebylo třeba odstranit, zejména ozbrojeným konfliktem. Pokud už mělo dojít k abolicí, pak postupně a velmi opatrně, aby nedošlo ke vzpouře. Druhý bod pak zmiňuje, že americká občanská válka se vedla kvůli právům jednotlivých států a nikoli otrokářství, které v tomto ohledu nehrálo prakticky žádnou roli, neboť nepředstavovalo významný problém a nebylo zdrojem rozepří mezi lidmi na Severu a na Jihu [Bonekemper 2015: 1–3].

Literát Charles Sealsfield

Karel Antonín Postl (1793–1864) se narodil v malé vesničce Popice u Znojma. Tam také trávil své mládí, než se přestěhoval do Prahy, kde vystudoval univerzitu. Věnoval se teologii a tou se také zabýval do roku 1823 jakožto tajemník velmistra Rytířského řádu křižovníků s červenou hvězdou. Jeho povolání mu umožnilo cestovat po habsburské monarchii, kde seznal, že konzervativní přístup ministerského předsedy Klemense Metternicha mu není vůbec sympatický. V roce 1823 proto emigroval, aby mohl najít stát, který by více odpovídal jeho liberálním představám. Po krátké zastávce ve Švýcarsku se vydal za oceán do Spojených států amerických. Tam strávil prakticky zbytek 20. let (s výjimkou asi ročního pobytu v Německu), než se vrátil do Evropy, nejprve do Londýna a pak do Švýcarska. USA navštívil později ještě dvakrát, ale jeho publikace se zakládají spíše na jeho předchozí zkušenosti. Jde o díla jak prozaická, tak mnohem důležitější spisy politické geografie. Vše publikoval pod pseudonymem Charles Sealsfield [Polišenský 1996: 18–19].

³ Mýtus ztracené věci: proč Jih bojoval v občanské válce a proč Sever vyhrál. Bonekemper nebyl první, kdo se tímto fenoménem vědecky zabýval. Patří mu ale primát v jeho systematizaci a tematickém členění. Z jiných autorů zmiňme například dvě legendy historiografie občanské války v USA Jamese McPhersona [McPherson 2007] a Garyho W. Gallaghera [Gallagher 2008]. Kromě nich přispěli k pochopení tohoto fenoménu také William C. Davis [Davis 2018], Gaines M. Foster [Foster 1987] nebo Alan T. Nolan [Nolan 2000].

⁴ Šlo o názor amerického společenského teoretika George Fitzhuga. Ve svých dílech tvrdil, že otrokářství je forma komunismu a je lepší, než kapitalistické vykořisťování chudých pracujících [Fitzhug 1857: 324–325].

Postl představuje člověka z českého prostředí, který měl nejdelší, a tudíž největší zkušenost s otrokářstvím. Nestrávil sice v USA víc času než Antonín Michael Dignowity, ale působil v Louisianě tedy v jednom ze států, kde tato instituce prostupovala celou společností a bylo velmi obtížné se jí vyhnout. To ostatně dostihlo i Postla, který měl podle svých vlastních slov, která se ale nedají ověřit, dokonce otroky vlastnit [Uhlendorf 1922: 185].

Díky jeho životním osudům byl pak jeho postoj k této instituci velmi ambivalentní. Spojené státy považoval za nejvyspělejší zemi na světě, a proto o ni měl obavy, když viděl, že vlastnictví otroků představuje riziko, které mohlo rozbít jednotu Unie. Podle jeho názoru nešlo o nějakou stranickou politiku, ale problém, který se bytostně dotýkal každého občana. Všichni měli na věc svůj vyhraněný názor a kritizovali své oponenty, čímž přispívali k polarizaci společnosti. Díky prezidentům z Jihu se dařilo udržovat *status quo*, ale Sealsfield se obával, jak dlouho mohl tento stav vydržet [Sealsfield 1828b: 55].

Ve svých knihách se nejprve věnoval každodennosti otroků a díky tomu jako jeden z prvních autorů seznámil s tímto tématem detailně středoevropskou společnost. Muži vstávali v pět ráno a pracovali do sedmi, kdy byla snídaně (polévka s kukuřičným opečeným chlebem, který nahrazoval pšeničný a žitný, se slaninou a solí). Poté byli rozděleni na tři skupiny, první pracovala v tzv. *džině*,⁵ druhá na polích sbírala bavlnu a třetí pracovala v dílnách, například truhlářských na výrobu nábytku. Ženy pracovaly buď na polích, nebo byly v domácnosti jako uklízečky a kuchařky. Ty byly vždy dvě, jedna pro bělochy a druhá pro černochoy. Na oběd vydávaly kukuřičný chleba, kukuřičný pudink, sůl a čerstvé maso. Na večeri pak otroci dostávali kukuřičný chleba a polévku bez masa. Zřídka, ale někdy přece, dostali i whisky [Sealsfield 1828a: 131–132].

V Mississippi a v méně rozvinutých státech žili otroci v polorozpadlých chatrčích z neotesaných kmenů, ale v Louisianě měli i lépe vypadající a udržované dřevěnice. V letních měsících nosili jako oblečení hrubé bavlněné košile (trička) a kalhoty s mokasíny. V zimě jim majitelé opatřili kabát z vlněné deky a bavlněné kalhoty [Sealsfield 1828a: 130, 133].

Práce na plantážích zabírala šest dní v týdnu od rozbřesku do setmění. Sbírala se bavlna tří druhů: zelená, černá a mexická, přičemž ta poslední byla nejkvalitnější. První bylo možné sesbírat asi 70 kilogramů za den, u zbylých dvou to bylo maximálně 45. Chomáčky se odtrhly od rostliny i se semínkem, daly se do koše, pak se sušily na dřevěných plošinách a teprve poté putovaly do *džiny*. Tam se semínko oddělilo od bavlny, která se pak slisovala do balíku a šla na export. V neděli mívali otroci volno a mohli být se svou rodinou. Mnoho z nich ale pokračovalo, byť méně intenzivně, v práci na plantážích. Jiní se oddávali muzice, tanci, kouření, nebo popíjení, což Postl po šesti dnech dřiny sice schvaloval, ale více si cenil těch, co navštěvovali kostel a četli si v Bibli. Církevní obřady jako svatby ale podle něj byly málo časté. Když se dva mladí otroci měli rádi, pán jim dovolil být spolu, dokonce i když každý pracoval na jiné a vzdálenější plantáži. Podle Postla za tím stál i kalkul, protože potomek pak připadl majiteli a on jej, až vyrostl, mohl zpeněžit [Sealsfield 1828a: 127, 132–133, 149].

Poněkud zmateně se Postl dotkl tématu pohlavního styku mezi pány a otrokyněmi. Je očividné, že jeho morální zásady a katolická výchova byly konfrontovány s nepřijemnou realitou, a proto si na několika místech protiřečí. Eufemisticky popsal, že se černošské ženy často staraly o své pány, kteří by se bez jejich pomoci ani nedostali do postele. Sám ale tvrdil, že toho nebyl nikdy svědkem [Sealsfield 1828a: 130]. Do rozpaků jej ale přiváděl

⁵ Budova se strojem na odzrňování bavlny.

velký počet mulatů, který na Jihu potkával. Uznal sice, že jde o potomky pohlavního styku mezi bělochy a černochy, hned ale dodal, že za to může klima, které ponoukalo lidi k vášni. Rovněž bagatelizoval jejich počet jako „hrstku“ a neopomněl upozornit, že jižanští páni byli kavalíři věrní svým manželkám [*Sealsfield 1828a: 175–176*].

Fyzické tresty, jichž byl Postl svědkem, se ale omlouvat ani nepokoušel, neboť se špatným zacházením nesouhlasil. Pokud se otrok dopustil nějakého přečinu, měl být potrestán 39 ranami bičem. Pokud utekl, plantážník okamžitě v novinách zveřejnil upozornění a většinou následovalo stíhání. Postlem velmi otřásl, když byl svědkem jednoho úspěšného dopadení. Ve své knize popisuje hrůznou scénu, kdy dvěma otrokům nasadili železné obojky, hnali je před sebou na koních a pobízeli bičem. Krvavá záda pak svědčila o tom, že náhonci s jejich použitím neváhali. Třetí otrok měl obojek připoutaný rovnou k sedlu a musel udržovat krok s cválajícím koněm. Jelikož běžel bos, měl nohy úplně zkrvavené [*Sealsfield 1828a: 28–29*].

Fyzické tresty byly pro Postla jedním z důvodů, proč považoval otrokářství za vážně škodlivé zlo a opovrhoval jím. V severních státech, kterými měl na mysli například Tennessee nebo Virginii, se podle jeho názoru nakládalo s otroky lépe, než tomu bylo na tzv. dolním Jihu (v angličtině *Deeper* nebo *Lower South*). Což připisoval i přítomnosti Francouzů v Louisianě, které označil za velmi brutální. Kritizoval ale také to, že instituce vytvářela feudální společenský systém. Markantní rozdíl viděl například při přejezdu mezi Ohiem a Kentucký. Krásné upravené rodinné farmy se najednou měnily na plantáže tabáku, jež byly velmi zanedbané. Rovněž mu vadilo, že otrokářství mělo nepěkné společenské implikace, které narušovaly ideál rovnostářství. Podle něj byli chudí farmáři a dělníci (bez otroků) na Jihu považováni aristokraty za méněcenné [*Sealsfield 1828a: 19, 100, 171*].

Jinak byl ale Postl vůči otrokářství smířlivý a změnu viděl až v daleké budoucnosti, za několik let nebo staletí. „Mělo by se vyžadovat, aby se s otroky zacházelo humánně, a za tímto účelem by mohl být přijat zákon. Otroci se pak zdokonalí a stanou se připravení k emancipaci, která jim může být udělena v budoucnu, aniž by představovala nebezpečí nebo nepříjemnosti pro jejich pány.“ Proto podle něj k osvobození nepřistoupili ani takoví velcíci jako George Washington, Thomas Jefferson, nebo Patrick Henry. Věděli prý, že by to otrokům nepomohlo a jen by to představovalo problém pro civilizovanou společnost. Podle jeho názoru proto bylo třeba je nejprve dovzdělat, aby byli schopní žít na svobodě a chápat ji, jinak by jih Spojených států mohl skončit ve stejném chaosu jako republika na Haiti [*Sealsfield 1828a: 177–178; Sealsfield 1844: 142*].

Postlova obhajoba otrokářství jde ale ještě mnohem dál a na několika místech svých děl uvedl tři hlavní důvody, proč nebylo možné tuto instituci zrušit. Předně to byla povaha černochů. Někteří byli sice věrní a čestní vůči pánům, ale tisíce z nich měly zlou a krutou povahu. Tuto svou myšlenku pak uzavřel svým tradičním nerozhodným způsobem: „... jestli je to vrozené nebo jako důsledek otroctví nechávám na jiných“ [*Sealsfield, 1828a: 176–177*]. Dále pak popsal blahodárný efekt zotročování s ujištěním, že černoši byli domestikováni rádi a svou pozici by nevyměnili za svobodu německých rolníků [*Sealsfield 1828a: 132*]. Na jiném místě vysvětloval, že by byli v predominantně bílé společnosti příliš na očích, což se v Evropě propuštěným nevolníkům stát nemohlo. Celou záležitost pak uzavřel tím, že šlo o čistě americkou věc a cizinci by se nám, neboť Postl se považoval za Američana, do toho neměli plést, jelikož o situaci nic nevěděli a nemohli jí tudíž porozumět [*Sealsfield 1844: 224*].

Druhým bodem obhajoby byly majetkové obtíže. Na jihu Spojených států amerických se totiž v první polovině 19. století investovalo převážně do půdy a do otroků [McPherson 1988: 97]. Postlovy postavy tak vysvětlují, že v nich mají uloženy své peníze a o propuštění budou uvažovat, až náklady na jejich pořízení splatí sami otroci nebo vláda [Sealsfield 1844: 202]. Dále pak ještě tuto otázku rozvedl, jak bylo jeho zvykem ambivalentně: „Obchodování s ostatními lidskými stvořeními jako s dobytkem jistě bylo a je nespravedlivé. Ale stejně tak by bylo nespravedlivé zasahovat do majetku, který byl děděn z generace na generaci. Tento stav byl stvrzen v průběhu času a [nelze jej odstranit], aniž by došlo k přijetí určité veřejné kompenzace“ [Sealsfield 1828a: 177]. Aby ale nebyli jižanští aristokraté osočeni z mamonu, který jich byl nedůstojný a byl výsadou kapitalistů ze severu USA, Postl hned popsal, jak tamní majitelé manufaktur bohatli na úkor svých dělníků, což považoval za stejně nespravedlivé [Sealsfield 1844: 202].

Poslední bod obhajoby byl zřejmě natolik rozšířený, že jej Postl uvedl hned na několika místech. Podle něj byly životní podmínky a klima v nejvíce otrokářských státech jako Louisiana nebo Mississippi tak špatné, že tam běloši nemohli na plantážích pracovat, protože tomu nebyli uzpůsobeni. Naopak černoši byli z Afriky zvyklí na vysoké teploty, a proto bylo otrokářství nutným zlem, jak tyto oblasti zkultivovat. Kdyby ale pod dozorem nepracovali, tak by to zruinovalo i jejich pány, a to by jim jistě neprospělo [Sealsfield 1844: 207, 338]. Aby tyto své argumenty podpořil Postl uvádí: „Stovky vážených farmářů, kteří nedbali této pravdy, za to zaplatily svými životy. Chtěli rychle zbohatnout, ale nemohli si dovolit otroky, a proto pracovali sami. Důsledkem bylo, že se brzy stali obětmi svých mylných představ. Na podnebí Louisiany si musíte zvykat postupně. Je nemožné snažit se to uspěchat. Čím je člověk silnější a zdravější, tím větší je zde riziko. Lidé, kteří byli zlákáni vyhlídkou na bohatství, se pokusili pracovat v tomto klimatu stejně, jak byli zvyklí na Severu, ale onemocněli a zemřeli, aniž by zaopatřili své děti, které pak byly odkázány na dobrodiní cizích lidí“ [Sealsfield 1828a: 204]. Jinými slovy, pokud se někdo pokusil vzepřít přírodním podmínkám, dopadlo to špatně s ním i jeho rodinnými příslušníky.

Spolužáci Vilém Pflanzler a Vojta Náprstek

Patrně prvním česky psaným autentickým textem o Spojených státech amerických je cestovní deník Viléma Pflanzera. Narodil se roku 1825 do rodiny pozdějšího horažďovického sládky a měšťana a byl spolužákem Vojty Náprstka, který jej dokonce zmínil mezi svými přáteli, s nimiž se v létě chodil koupat. V roce 1847 se oba mladí muži opět sešli, tentokrát jako studenti práv vídeňské univerzity. Právě tady se Vilém rozhodl opustit Rakousko a vydat se za oceán, k čemuž nakonec svými dopisy přesvědčil i Náprstka. Na rozdíl od něj ale nejel do Ameriky na zkušenou a za studiem, ale měl v plánu zbohatnout a usadit se tam. Politický útlak v Rakousku jej zajímal spíše okrajově, stejně jako republikanismus v USA [Šolle 1981: 121–122].

Z jeho deníku vyplývá, že v létě roku 1847 odjel do Brém a do Baltimoru se dostal 23. září. Několik měsíců se potuloval na severu USA a 10. prosince odjel na zimu na jih do New Orleans, kde se setkal i s otrokářstvím. Pflanzler tam nicméně nevydržel dlouho. Mohl získat práci v Mexiku, ale nakonec se rozhodl stát se sládkem ve Wisconsinu. K tomu bylo ale zapotřebí zkušeností, kterých hodlal nabýt zpět v Rakousku. V květnu 1848 proto

odplul zpátky do Evropy, z níž se ale už nevrátil a zbytek života trávil v monarchii v Pécsi (Pětikostelí v Uhrách) a ve Vídni.

Poprvé se setkal s otroky 10. prosince na lodi do New Orleans, jelikož, aby ušetřil, plul v nákladovém prostoru, spal na svém kabátu přikryt pláštěm a kufr mu sloužil jako polštář. K jeho překvapení se tam nalézali i otroci spolu s dalšími domácími zvířaty [Šolle 1981: 143]. Otroctví pak poznal v Louisianě, nelíbilo se mu a označil je za škaredé. Osadníci s černochoy zacházeli jako s dobyt看kem. Tři až čtyři žili v jedné chaloupce, kterých tam bylo hodně, pak pracovali a nad sebou měli honce, což byli také otroci. Když pánové nebyli s jejich prací spokojeni, dostalo se jim bití. Sám byl svědkem výkonu takového trestu, neboť popsal tzv. žebřík (skřípec), na který byli mučení připoutáni. Exekuci měli na starosti běloši opásaní pistolemi, kteří dohlíželi nad celými plantážemi. Otroci podle něj žili v hrozných podmínkách, neustále ve strachu a byli krmeni špatnou stravou. Dostali pouze smrdutý špek a hrubý chléb, nebo kaši z turecké pšenice (kukuřice) [Šolle 1981: 149–150].

Vojta Náprstek pak svého přítele Pflanzera následoval o rok později. Zapojil se totiž do revolučních událostí jak ve Vídni, tak v Praze a byl na něj rakouskou policií vydán zatykač. Rozhodl se proto nejprve skrývat, aby si nakonec k nelibosti svých příbuzných (bratra a matky) splnil sen a odjel za oceán. Nejprve působil v New Yorku, ale tam se mu nedařilo najít odpovídající zaměstnání a dostal se do finančních potíží. Jediným jeho významným počinem v tomto velkoměstě tak bylo vytvoření emigrantského Československého spolku, který sliboval sociální podporu v nemoci a vzdělávací a společenské aktivity. Jeho význam ale nebyl velký, vzhledem k malému počtu členů. I z toho důvodu odešel v roce 1850 Náprstek do města Milwaukee ve Wisconsinu, kde se usadil na delší dobu. Otevřel si zde obchod s knihami, papírnickými potřebami, hudebními nástroji a dalším zbožím. V roce 1852 se rozhodl vydávat antiklerikální noviny *Milwaukie Flug-Blätter*. Ironií osudu tak první české periodikum v Americe bylo psáno německy. Náprstek ale chápal, že německá komunita je početnější a Češi většinou byli znalí jejich jazyka [Šámal 2017: 54–72].

Ke konci jeho pobytu v USA nastala pro Náprstka doba cestování, která dokládá jeho humanistické citění. Nejprve se v roce 1856 přidal k expedici k dakotským Indiánům, kde jim projevil své sympatie, aby se následně na podzim stal jedním z podporovatelů republikánského prezidentského kandidáta Johna Frémonta. Několikrát vystoupil v rámci jeho kampaně a apeloval na české a německé přistěhovalce, aby mu odevzdali svůj hlas. Během těchto diskurzů se poprvé významněji věnoval i tématu otrokářství. Z jeho konceptů přednášek vyplývá, že mu vadilo několik věcí: špatné zacházení, potrava, práce, systém aukcí a žádné vzdělávání. Proto agitoval proti Demokratické straně, která se snažila otrokářství nejen zachovat, ale i rozšířit. Jako příklad uvádí dva zákony, a sice Fugitive Slave Act z roku 1850 a Kansas-Nebraska Act z roku 1854.⁶ To mělo ohrožovat i svobodu Severanů, a proto bylo potřeba mít takovou vládu, která by toto barbarské otroctví zakázala.⁷

⁶ První z nich zavázal federální vládu, aby na Sever uprchlé otroky předávala bez soudu jejich pánům na jihu. Druhý pak umožnil samotným osadníkům obou těchto teritorií, aby se rozhodli, zdali chtějí povolit otrokářství. To popřelo tzv. Missourský kompromis, který zapovídal tuto instituci na sever od 38. rovnoběžky 30. minuty.

⁷ Archiv Náprstkova muzea, fond Vojta Náprstek (1826–1894) NAD 38, karton 77, Náprstkovy poznámky týkající se českého hnutí v Americe, agitace pro republikány a proti otroctví.

Je pravdou, že na podzim roku 1856 Náprstek ještě neměl s otrokářstvím osobní zkušenost, ale v jeho názorech jej utvrdila i taková osobnost jakou byl Frederick Douglass.⁸ Navíc v první polovině roku 1857 odjel na jih, kde si své názory upevnil. V Charlestonu v Jižní Karolíně se v hospodě setkal se dvěma Němci Stoeppelem a Melchersem „... o otroctví rozprávka, na které taky jeho bratr [Melcherse] a jiní podíl brali; černoch není víc než dobře oblečený orangutan, ale mnohý černoch má více za necht [sic!], než on v celé kotrbě.“⁹ – Dále je porovnával s psy, věrni svému pánu a falešní [k] cizinci. – Teď teprve mám znova příčinu většinu něm[eckého] národa nenávidět, tak jsou všichni na jihu. Pfui!“¹⁰ Na jiném místě pak nechává promlouvat dalšího imigranta z Německa v jeho mateřštině: „Kdyby se tady někdo vyslovil proti otroctví, rád bych jej viděl viset, i kdyby to byl můj bratr.“¹¹ Je příznačné, že Náprstek si i do tématu otrokářství projektoval své české národovectví, aniž by se zabýval tím, že středoevropanští imigranti z velké části otroky nevlastnili.

Humanista mezi otrokáři

Zřejmě nejobsáhlejší výpověď o otrokářství a Spojených státech amerických vůbec před vypuknutím občanské války v roce 1861 nám poskytuje katolický kněz Gottfried Menzel.¹² Ten se narodil 6. června 1798 rolníku a pozdějšímu fojtovi Antonínovi a jeho ženě Magdaléně v Krásném Lese. Jelikož se tato obec nachází v severních Čechách, na Frýdlantsku v regionu Sudet, nelze s jistotou určit jeho národnost. Všechna jeho publikovaná díla jsou v němčině, ale to v polovině 19. století mnoho neznamenal, neboť právě tento jazyk byl v hojné míře užíván vědci a vzdělanci. Menzel byl ale polyglotem a slovem i písmem zvládl také latinu, angličtinu a rovněž mluvil i česky. Podporoval také Národní muzeum v Praze a zejména v Texasu bývá dodnes označován za prvního českého katolického kněze na jihu USA [*Naše dějiny* 1939: 14].

Právě v Krásném lese místní farář rozpoznal Menzelovo nadání a přesvědčil jeho otce, aby v roce 1814 začal navštěvovat gymnázium v Praze. Po šesti letech strádání způsobených špatnou finanční situací jeho rodiny a ekonomickým kolapsem rakouského impéria v důsledku Napoleonských válek, Menzel odmaturoval a přestěhoval se do Litoměřic, kde byl v roce 1824 vysvěcen na kněze. Vrátil se na sever Čech, kde se začal zajímat o přírodní vědy a kde také v roce 1879 zemřel. Jeho život zde byl přerušen pouze jednou, a sice jeho dvouletým pobytem v Texasu a ve Spojených státech amerických mezi léty 1849 a 1851.

Za oceán se Menzel vypravil kvůli svému zájmu o přírodní vědy, dále jako průvodce a misionář u německy mluvících krajanů a také jako člověk se zájmem o život a sociální zajištění vystěhovalců. Většinu času strávil v Texasu v okolí městeček New Braunfels a Fredericksburg, kde působil jako kněz. V roce 1851 odtud odjel napříč Spojenými státy do

⁸ Tamtéž, karton 48, Dopis Fredericka Douglassa Vojtovi Náprstkovi, 24. září 1856, bez čísla.

⁹ Lehce pejorativní označení hlavy. Dnes bychom použili termín palice, makovice nebo kebulé.

¹⁰ Archiv Náprstkova muzea, fond Vojta Náprstek (1826–1894) NAD 38, karton 24, Kostra k deníku Vojty Náprstka, s. 155.

¹¹ Ibid., s. 156. V originále: „Wenn hier ein Kerl gegen die Sklaverei spräche, würde ich mich freuen ihn hängen zu sehn [sic!], selbst wenn mein Bruder wäre.“

¹² V této práci se přidržím německé formy jeho jména, neboť jej uváděl u svých německy psaných prací. V českém prostředí byl ale uváděn jako Bohumír Menzl. *Blahověst*, 4. 12. 1851, s. 584.

New Yorku, odkud odplul domů. Právě tato zkušenost z jižních států pak Menzelem, coby humanistou, velmi otřásla.

Velké sympatie, podobně jako Náprstek, choval k domorodému obyvatelstvu. Jeho úpadek přičítal zejména alkoholu a také špatnému zacházení ze strany Američanů. Podle jeho zkušeností byly zprávy o krvelačnosti Indiánů přehnané: „V Texasu je ještě okolo 20 indiánských kmenů, já jich teprv 8 poznal. Oni jsou všickni chytrí, všickni dobří střelcové se střelami i s puškami, všickni jsou k podivu výborní jezdci a tuze šikovni ve sdělování svých myšlének tvářením a pohledem. Já jsem se, obzvláště na Claně častěji s celými haufy těch divokých myslivců sešel, ale vždy jsem s nimi dosti dobře vyšel; často je to překvapilo, že jednotlivý člověk se odváží, beze zbraně tam cestovati. Mým brejlím se dosti vynadiviti nemohli. Kdo zcela beze strachu, přívětivě se k nim chová, a jestliže na člověka dorážejí, jim mužně vstříc se postaví, ten nejlépe s nimi vyjde.“¹³ Podle Menzela tedy stačila odvaha, bezbrannost a přívětivost a první obyvatelé se přestali chovat agresivně.

Mnohem podrobněji se ale Menzel věnoval situaci otroků, kterou vnímal ještě bolestivěji, obzvláště když se dostal do New Orleans, kde byl svědkem jedné aukce. Z nabytých zkušeností věděl, že černoši k sobě uvnitř rodiny chovali silnou lásku a jejich rozdělení pro ně bylo velmi smutné. K tomu ale v nastaveném systému docházelo velmi často. Menzel například viděl 40letého otce a jeho 15letou dceru, jak byli málem vydraženi každý jiným majitelem. Velmi emocionální výstup mladé černošky donutil kupce změnit své plány, a nakonec získal oba dva. Menzel litoval, že ani jeho ani jiný popis, nemohl vystihnout drama, k němuž na těchto místech docházelo. Nicméně podotknul, že historky o aukcích rozhodně nepřehánějí. Opovrženě také poznamenal, že se k lidem na Jihu chovají jako k dobytku [Menzel 1853: 159–160].

Ačkoliv Američany označil za jinak vstřícné, o otrokářství se s ním na Jihu odmítali bavit. Dokonce nesměl ani hovořit s černochoy a už vůbec si nemohl dovolit cokoliv kritizovat. Na rozdíl od Francouzů pak chválil německé přistěhovalce, že jen velmi málo z nich vlastnilo otroky. Byli to pravděpodobně oni, kteří mu vysvětlili, jak instituce na Jihu fungovala, přičemž další informace pak tento vnímavý kněz vyčetl z knih nebo je získal vlastním pozorováním [Menzel 1853: 161].

Na základě svého výzkumu pak Menzel tvrdil, že otrokářství rozhodně nebyl systém, který by byl v úpadku a šel ke svému zániku. Naopak uvedl čísla, podle nichž se ročně dovezlo na 12 tisíc nových otroků z Afriky, a to i přes všeobecný zákaz obchodu s nimi. Podle něj se na něm pořád dalo vydělat hodně peněz, a to i přes smutný fakt, že úmrtnost na lodích byla velká a dosahovala až 25 %. Menzel také odmítl, že by tato instituce nepůsobila napětí mezi státy na severu a na jihu USA. Vzájemná nevráživost naopak trvala už od 18. století, kdy bylo na Severu otrokářství zrušeno a mnozí občané se toho v kongresu snažili dosáhnout i na Jihu. Stoupence tohoto proudu označil jako abolitionisty. Proti nim pak vystupovali zastánci této instituce: „Co je vám do našich vnitřních záležitostí? My víme, jak se v této situaci zachovat a je to naše věc; my se do vašich věcí také nepleteme“ [Menzel 1853: 149–150]. Šlo o tradiční výmluvu, kterou uvádí již Postl a očividně se stále užívala i v době Gottfrieda Menzela.

Menzel podrobil kritice i další z jižanských argumentů, který tvrdil, že černoši byli neschopní dosáhnout vyšší úrovně civilizovanosti, že jim bylo otroctví souzeno a bylo

¹³ Blahověst, 4. 12. 1851, s. 584. Ponecháno v originálním znění jen s úpravou dvojitého „v“ na jednoduché.

pro ně ideální. Pokud by černoši měli získat svobodu, neučinilo by je to šťastnými a brzy by o ni beztak přišli. Menzel váhal, zdali šlo o mylná tvrzení anebo pouze o výmluvu, jak ospravedlnit toto drsné zlo [Menzel 1853: 152]. Na základě svých pozorování pak cestovatel sice potvrdil nižší úroveň kultivovanosti, ale bral ji jako důsledek otroctví a absence vzdělávání. Černochoy naopak viděl jako velmi učenlivé, neboť zvládali řemeslo i bez nějakého vedení. Byli mistry v chování zvířat a jejich ovládání, například jako vozkové. Uměli dobře počítat, rychle se naučili číst a psát. Byli velmi bedliví při pozorování přírody a rádi se kochali jejími krásami. Od jiných autorů pak Menzel převzal informace o Afroameričanech, kteří skládali verše v latině a o úžasu evropského publika při sledování divadelních her Iry Aldridge. Byli také velmi veselí a společenští, milovali hudbu, zpěv a tanec a tyto činnosti často v rodinném kruhu provozovali až do pozdního večera. Měli velký cit pro rodinu, milovali své děti a pokud s nimi jejich pánové zacházeli dobrosrdečně, pak k nim přilnuli a byli schopní se pro ně hrdinně obětovat. Byli rovněž velmi silně věřící, přičemž jim nejlépe svědčili metodističtí kazatelé se svou ohnivou výmluvností. Bohužel ale na to vše měli málo času a nebylo jim umožněno, aby se v tomto ohledu vzdělávali. Na závěr tohoto obšírného popisu, kterým Menzel rozbíjí většinu argumentů Jižanů, si ponechal to hlavní. Soudil, že idea rovnosti jim nebyla cizí a že si naopak uvědomovali, že jim byla jejich základní lidská práva jejich pány upírána [Menzel 1853: 152–154].

Na jiném místě Menzel rozebral tradiční jižanský názor, že s otroky bylo zacházeno slušně, jako s drahými koňmi a že se měli lépe než dělníci v průmyslových zemích. Na to uvedl, že černoši sloužící v domácnostech hodných pánů měli obstojné postavení, byli dobře živeni a měli hezké oblečení. Jenže většina jich pracovala, často bičována, na polích až do vyčerpání. Žili také v hrozných podmínkách. V domech, do kterých přšelo, místo oken měli jen díry a žádnou podlahu. V zimě se v nich prakticky nedalo vydržet. Navíc měli jejich majitelé sklony ke krutosti. On sám byl svědkem, jak jeden z nich mladé dívce zlomil ruku. Úvahu pak zakončil jednoznačným prohlášením, že by s otroky žádný evropský dělník určitě neměnil [Menzel 1853: 158–159].

V závěru svého pojednání Menzel kritizoval nejen Jižany, ale také Seveřany, kteří bohatli díky textilnímu průmyslu založenému na levné bavlně. Navíc ani jedna strana neměla adekvátní řešení. Představa abolicionistů odstěhovat všechny černochoy do Afriky byla kvůli jejich počtu nerealná. Na druhou stranu snaha Jižanů instituci zachovat s tím, že bez ní by vypuklo krvavé povstání, byla pro českého kněze také špatná. Sám proto přišel s možným řešením, urgoval investovat do vzdělávání otroků, dokud byl ještě čas a zároveň varoval. „Co děláte pro vyřešení této velké otázky? Je to snad zákaz čtení a psaní pro otroky? Odpírání jakéhokoliv vzdělávání? Běda tomu, kdo slepě přehlíží hrozící nebezpečí, neboť nakonec se masa více než tři milionů černochoů zbaví svých okovů“ [Menzel 1853: 151, 152, 161–162].

Čeští Texasané

Nejvíce krajanů v zámorí se mohlo dostat do kontaktu s otrokářstvím v Texasu, avšak jejich osady se nacházely spíše daleko od plantáží. Otroky proto nevlastnili a této instituci ani příliš nerozuměli. Ve svých retrospektivních a neautentických vzpomínkách sice většina z nich prohlašovala, že přáli svobodu každému, a proto stáli v občanské válce na

straně Severu. Nicméně podrobnější výzkum ukázal, že se pouze nechtěli zapojit do tohoto konfliktu.¹⁴

Jejich názory na otrokářství jsou tak značně útržkovité. Například pastor Josef Arnošt Bergmann věnoval tématu tři věty. „Abyste si ale otroctví toto, ovšem křesťana nehodné, i co do tělesného živobytí nějak hrozně nevykládali, musím Vám povědět, že tito černoši žijí v mnohém ohledu lépe nežli chudobný lid u nás. Dostávají denně dvakrát kávu, maso a chléb třikrát, k tomu dobrého mléka, co jen chtějí, neboť každý takový sadař (Pflanzer) má obvykle více nežli 1000 kusů hovězího dobytka. Jsou přidržováni obdělávati pole, pánům dobytek pásti ošetřovati a čistiti; viděl jsem tyto otroky, jak s dolary si hráli do důlku, tak jako u Vás chlapci s knoflíky“ [Bergmann 1851: 1142]. Je patrné, že protestantský pastor otrokářství zlehčoval.

Pouze jeden Čech měl vlastnit otroka, a sice Jan Reymershoffer. Podle legendy se měl zapojit do distribuce českých novin z Wisconsinu s názvem *Slávie*, které vzbudily mezi anglicky mluvícím obyvatelstvem v okolí zájem, neboť se domnívali, že titul souvisí s otrokářstvím.¹⁵ Brzy ale zjistili, že týdeník je abolicionistický a straní Severu, a proto začali Reymershofferovi vyhrožovat. Aby unikl trestu, koupil si tento český krajan otroka – devítileté děvčátko [Machann – Mendel 1983: 217; Vlha 2013: 190]. Mnohem pravděpodobněji ale je, že si chtěl pouze vylepšit svůj společenský statut.

Jediným Čechem mezi Texasany, který se problematice otrokářství do konce občanské války věnoval důkladněji, byl Antonín Michael Dignowity, poměrně známá a pitoreskní postava krajanské Ameriky. Narodil se v Kutné Hoře v roce 1810 do rodiny horníka a podomního obchodníka. Podobně jako řada dalších se chtěl vyhnout vojenské službě, ale nezamířil do Spojených států rovnou. Nejprve se ukrýval v Prusku a následně v Polsku, kde se zapojil do listopadového protiruského povstání. To bylo ale neúspěšné a Dignowity se roku 1832 dostal do Ameriky. Pohyboval se většinou v jižanských státech, měl se podílet na nezávislosti Texasu, ale někteří jeho biografové se o tom nezmiňují. Je doložitelné, že se na konci třicátých let vyskytoval v Arkansasu a Mississippí, kde vystudoval medicínu, pohyboval se mezi Indiány kmene Čeroků a našel zde i svou manželku Amandu McCann. V roce 1846 se stal dobrovolníkem ve válce s Mexikem, dostal se do Texasu, kde jej v San Antoniu místní obyvatelé prosili, aby zůstal jako jejich doktor. Tam také žil až do své smrti 22. dubna 1875, vyjma let americké občanské války [A *Twentieth Century History of Southwest Texas* 1907: 176–177].

Dignowity byl mimořádným úkazem a svérázem české Ameriky ještě v dobách, kdy byla migrace záležitostí jednotlivců. Ačkoliv prakticky celý život prožil na jihu USA, nikdy se z něj nestal ani otrokář, ani obhájce této instituce. Bohužel z jeho názorů na toto téma se dochovaly spíše fragmenty. Předně je to pět dopisů prezidentu Abrahamu Lincolnovi a pak brožurka *Reconstruction of Texas a Failure!*.¹⁶ Obě díla pocházejí z doby americké občanské války, či let bezprostředně po ní a mohlo by se zdát, že Dignowity byl pouze oportunistou, jenž se snažil využít situace. Ovšem to by neodpovídalo názorům, které sepsal již v knize svých pamětí.

¹⁴ Podrobnější informace k tomuto problému se nacházejí v článku [Perutka 2016: 201–211].

¹⁵ Slávie zní podobně jako „slave“ – anglicky otrok.

¹⁶ Jde o soubor různých dokumentů, které Dignowity poskládal dohromady ke stejnojmenné zprávě generála Josepha J. Reynoldse pověřeného správou vojenského distriktu Texas během rekonstrukce. Jde o tři žádosti americkému kongresu a biografie Dignowitěho.

V nich je na téma otrokářství spíše skoupý, protože zde zejména vysvětlil své revoluční názory na konzervativní pořádky, které vládly ve střední Evropě a stylizoval se do role bojovníka proti despotickému útlaku ze strany tamních elit. Zároveň ale osvětlil americkému publiku svůj život v Rakousku a přiblížil život tamních nevolníků. Přičemž robota a nevolnictví pro něj byly totéž, stejně jako otrokářství za oceánem. Zotročování Slovanů církví a habsburskou monarchií ale bylo podle jeho soudu mentálně i fyzicky horší než v USA, protože černoši nebyli osvícení natolik, aby chápali tíhu svých okovů. Dignowity také vysvětluje, že hlavním důvodem jeho útěku za oceán bylo, aby nebyl zotročen vojenskou službou [*Dignowity 1859: 34, 52, 58, 87*]. Bohužel se do dnešních dní nedochovaly další dva díly jeho pamětí, které se týkaly jeho života v Texasu. Ačkoli by byly rovněž plné narcismu a jeho osobních strastí s americkými soudy, mohly poodhalit mnohá tajemství jeho života za oceánem a formování jeho názorů na otrokářství [*Machann – Mendl 2001: 193*].

Jeho revoluční povaha a liberální světonázor ale nebyly jedinými důvody, proč se Dignowity vyhýbal otrokářství. Většinu času za oceánem strávil v německé komunitě v San Antoniu, která se tam začala vytvářet už ve 40. letech 19. století. Žil tedy podobně jako Menzel mezi lidmi se stejnými nebo alespoň podobnými názory. Migranty, kteří přijeli se svými rodinami farmařit a plantážní hospodářství a instituce otrokářství jim byla vzdálena jak ideově, tak fyzicky. Dignowity tak nemohl cítit nutkání se amerikanizovat na jižanský způsob tak jako to před ním udělal Postl, nebo jak se o to snažil Reymershoffer. Dignowity také nepřišel do kontaktu s Čechy, kteří se usazovali více na severu. Je úsměvné, že jej proto někteří historikové označují za Němce nebo dokonce Poláka [srov. *Vlha 2013: 53*]. Dignowity ale o svém původu nepochyboval, označoval se za stejného Slovana, jakým byl Valdštejn [*Dignowity 1859: 71*].

V materiálech publikovaných později se Dignowity stylizuje do role zásadového odpůrce Jihu. „Texaští uprchlíci“ sepsali jeho biografii v roce 1865 pro presidenta Johnsona, ale lze se domnívat, že na ní český vystěhovalec sám participoval. Na jedné straně tak lze konstatovat, že se v ní hodně přehání, ale alespoň to ilustruje postoje Dignowitěho ve zralém věku. Když v roce 1832 přišel do USA, prý hned spěchal do Jižní Karolíny, aby zabránil možnému odtržení tohoto státu od zbytku Unie.¹⁷ V roce 1835 pomáhal Texasanům vybojovat jejich nezávislost, ale jakmile zjistil, že jde pouze o snahu rozšířit otrokářství dále na západ, znechuceně odešel. Očividně mu to ale nebránilo vrátit se o 11 let později a bojovat tentokrát za další rozšiřování teritoria USA na úkor Mexika. Po usazení v San Antoniu Dignowity cíleně organizoval imigraci německého obyvatelstva, aby byl Texas více svobodným státem. V letech 1849 a 1850 měl dokonce vést politickou stranu proti otrokářství a stejně laděné noviny v San Antoniu [*Dignowity 1868: 10*]. O většině těchto událostí Dignowitěho biografové mlčí, případně je interpretují jinak. Smyslem tohoto dokumentu totiž byl vylicit texaského doktora jako dlouholetého a sveřepého bojovníka proti secesi jižních států a otrokářství.

¹⁷ Tato příhoda je patrně ze všech neabsurdnější, těžko předpokládat, že by se Dignowity ve Spojených státech tak rychle zorientoval, aby pochopil oč v tzv. „krizi anulování“ [*Tindall – Shi 1994: 198–203*] ve skutečnosti jde. V zásadě šlo snahu Jižní Karolíny odmítnout federální zákon o clech na základě principu svébytnosti jednotlivých států Unie. Ovšem v dané době se především řešily poplatky, a nikoliv práva jednotlivých států, téma akcentované až v občanské válce.

Ještě, než začala střelba na Fort Sumter a fakticky i válka, musel Dignowity z Texasu kvůli svým názorům uprchnout. Houstona se totiž snažil přesvědčit, aby nedělal referendum o vystoupení z Unie a povolal dobrovolníky do armády a zasáhl proti příznivcům konfederace [*Dignowity 1868: 11*]. V lidové slovesnosti se udržela legenda o tom, že jej domů dokonce přišla varovat jedna černoška. Dignowitého sice nezastihla, ale jeho synovi vylíčila, kterak má být jeho otec pověšen na náměstí. Ten nelenil a přichystal pro otce koně, na kterém měl dojet do Washingtonu [*Maresh – Hudson 1934: 47*]. I tuto historku je ale třeba brát s velkou rezervou.

Bylo to nicméně ve Washingtonu, kde Dignowity formuloval své názory na otrokářství a nutno dodat, že jen potvrzují jeho jistou osobní rozpolcenost, když si na mnoha místech protiřečí. V jedné věci měl nicméně jasno, a sice když argumentoval proti jižanským otrokářům, jež označoval za cháttru, která se snažila rozbít jednotu Spojených států [*Dignowity 1868: 9–12*].¹⁸ V jeho textu lze také objevit inspiraci marxismem a třídním bojem. Otrokáři propagovali svou instituci, coby velkého nepřítele svobodné práce, neboť se tato menšina chtěla obohatit na úkor většiny. Navrhoval proto morální revoluci, jež by ukončila tento stav, obchod a dražby až by v USA nebylo lidské bytosti vlastněné jako otrok [*Dignowity 1868: 6–8*].

Na druhou stranu během války podněcoval prezidenta Abrahama Lincolna, aby vytvořil černošské regimenty, které po válce pošle do Mexika bojovat s Francouzi.¹⁹ Tím zbaví jižního souseda vlivu cizích mocností a „[...] to vyústí ve vytvoření proudu emigrace černochů do Mexika – což by mělo být podporováno všemi možnými prostředky, dokud tato země [USA] není kompletně zbavena černošského elementu.“²⁰ V duchu sociálního darwinismu té doby, který měl Dignowity založen na frenologii – studiu lebky [*Dignowity 1859: 58–59*], se domníval, že soužití skvělé bílé rasy a podřadné černé není možné. V Mexiku naproti tomu žila rasa hnědá, a tudíž s černochy kompatibilní.²¹

Diskuse a závěr

Z výše zmíněných pasáží je patrné, že všichni sledovaní si na základě svých cestovatelských zkušeností utvořili na instituci otrokářství názor. Snad jen Pflanzler a Náprstek neposkytují ve svých písemnostech důkladný rozbor instituce. Pokud jde o základní hypotézu, ta se potvrdila pouze částečně. Ne všichni čeští cestovatelé po jihu USA otrokářství odmítali, nebo zvládli odolat narativu ztracené věci. Je proto na místě pátrat po důvodech těchto rozdílných pohledů na tuto instituci, s níž měli všichni zmínění autentickou zkušenost. Odpověď poskytuje především jejich rozdílné vnímání otrokářství v místě a čase.

Pokud jde o bod číslo jedna mýtu ztracené věci, tedy zobrazování života otroků a jejich pánů, byl největším apologetou Karel Antonín Postl. Sice ne ve všech bodech, ale rozhodně

¹⁸ V dopise Lincolnovi je označuje jako *Secesion Rabble* [sic!]. Library of Congress, Abraham Lincoln Papers, Series 1. General Correspondence. 1833–1916, Anthony M. Dignowity Abrahamu Lincolnovi, 15. 6. 1861, s. 3. Online. Dostupné z: <<https://www.loc.gov/item/mal3221300>> [cit. 11. 10. 2025].

¹⁹ Francouzská expedice v Mexiku byla dílem Napoleona III a jeho koloniálních ambicí. Pod tlakem dalších mocností se nakonec rozhodl vytvořit v Mexiku císařství, do jehož čela byl dosazen Maximilián Habsburský.

²⁰ Library of Congress, Abraham Lincoln Papers, Series 1. General Correspondence. 1833–1916, Anthony M. Dignowity Abrahamu Lincolnovi, 8. 4. 1864, s. 3. Online. Dostupné z: <<https://www.loc.gov/item/mal3221300>> [cit. 11. 10. 2025].

²¹ Tamtéž.

je z jeho spisů a beletrie patrné, že argumenty otrokářů uznával. Instituci líčil jako nutné zlo, protože na Jihu ve vysokých teplotách nikdo jiný práci nemohl zastat. Navíc bylo podle něj o Afroameričany dobře postaráno a měli se lépe než německý farmář nebo severoamerický dělník. Ve svých spisech popisoval jižanskou společnost jako idylickou, jako by vykresloval moravskou vesnici. Na druhou stranu nesouhlasil s fyzickým trestáním a ve vzdálené budoucnosti si dovedl představit abolicí, avšak teprve po důkladném vzdělání, jinak by propuštění představovali riziko pro civilizovanou společnost, jelikož byli špatné povahy. Kromě toho citoval i ekonomické problémy, které by to způsobilo.

Tento přístup se v případě Postla dal očekávat z několika důvodů. Zaprvé, Postl se dostal do USA nejdříve ze zkoumaných cestovatelů a imigrantů. Bylo to již v roce 1823 a trávil tam poměrně hodně času (v USA byl čtyřikrát a celkem 15 let). Právě jeho brzký příchod zapříčinil, že instituce fungovala bez výraznější kritiky a stále byla považovaná víceméně za legitimní v celém západním světě, a to i přes fakt, že nedávno Velká Británie zakázala obchod s otroky v Atlantiku. Abolicionistické hnutí v USA se teprve rodilo a nemělo větší vliv ve společnosti. Ostatně i v severních státech, kde bylo otroků jen málo, byla většina společnosti rasistická i během občanské války a po ní [Escott 2020: 1–7, 128–130]. Zadruhé, Postl trávil značnou část svého pobytu v Americe na Jihu, konkrétně v Louisianě, kde bylo otrokářství velmi rozšířené. Pravděpodobně také otroky vlastnil, jelikož jeho beletrie popisuje aristokratickou společnost a aby tam jako cizinec pronikl, musel svůj společenský statut zvýšit nákupem otroků. Zatřetí, Postl byl nepochybně ovlivněn revolucí na Haiti v roce 1804 a v pozdějších spisech pravděpodobně i povstáním Nata Turnera z roku 1831 [Opatrný 2017: 105–107]. Obě tyto události, kdy osvobození/zběhnutí otroci vraždili své bílé pány významně ovlivnily jižanskou společnost, která je užívala jako argumenty pro zachování otrokářství. Začtvrté, Postl se považoval za Američana, což v jeho ideovém světě znamenalo lepšího člověka než poddaného evropských monarchů. V jeho spisech je tak znát úpěnlivá snaha své nové občanství hájit a vymezit se vůči cizincům, kteří tamní společnosti nerozumějí. Pokud bychom se podívali na aspekt, který shledává na otrokářství nejhorší, a sice fyzické tresty, o těch mluví výhradně ve spojitosti s Francouzi. Ostatně podobné tendence lze pozorovat i u Vojty Náprstka, který také ve svých spisech dává do souvislosti nelichotivý pohled na otrokářství s německými přistěhovalci a nikoli rodilými Američany.

Dignowity zastával více ambivalentní pozice a dost často si i protiřečil. Také on se objevil v USA brzy, a to ve 30. letech 19. století. Podobně jako Postl se ocitl na jihu USA, ať už v Arkansasu, nebo později v Texasu. Na rozdíl od Postla se ale pohyboval především v prostředí německých imigrantů. Díky tomu nezastával pozici obhajoby, ale na druhou stranu byl ovlivněný anglosaským prostředím v tom smyslu, že aplikoval na Afroameričany principy sociálního darwinismu, tedy vědeckého rasismu a nadřazenosti bílé rasy. V duchu liberalismu považoval otrokářství za překážku svobodné práce a jako takové nemělo zrušeno. Avšak byl zastáncem toho, aby se propuštění vystěhovali do Mexika, protože bílá a černá rasa pro něj nebyly kompatibilní. Tímto aktem by se navíc v Texasu a potažmo celých Spojených státech uvolnila půda k tomu, aby uspokojila evropské migranty, které považoval za základ budoucího socioekonomického rozvoje své nové vlasti.

Tři zbývající cestovatelé byli liberální revolucionáři a humanisté, proto se v jejich narativě stopy po mýtu ztracené věci nenalézají. Je ovšem třeba zmínit, že Pflanzler a Náprstek

se mu příliš nevěnují, pouze kategoricky odsuzují otrokářství. Gottfried Menzel je naopak ve svých spisech velmi detailní a boří takřka všechny aspekty jižanského mýtu. Na rozdíl od Náprstka tak zároveň činí bez národoveckého zabarvení, protože pocházel z německého prostředí a jakožto polyglot a intelektuál k českému nacionalismu netíhl. Jeho humanismus vycházel především z jeho kněžského postavení a v otrokářství nespatořoval soulad s Biblií, jak to činili mnozí intelektuálové na jihu USA. Oproti Postlovi a Dignowitěmu tam pobýval relativně krátce, navíc mezi německými farmáři v okolí San Antonia. Nicméně navštívil i Louisianu, kde na něj instituce zapůsobila silně a negativně. Především kvůli aukci otroků, jíž byl svědkem. Byla to pro něj zcela nová a důležitá zkušenost k formování jeho názoru na tamní společnost. Podle jeho soudu nebylo otrokářství zdaleka v úpadku a dařilo se mu dobře jednak díky systematickému a plánovanému rozmnožování otroků a také kvůli pašování, kterému rozhodně nebyla učiněna přítrž. Afroameričany navíc nelíčil jako necivilizova(tel)né barbary, ale jako pracovité, učenlivé a kreativní lidi, kteří jsou schopni umělecké tvorby a intelektuálních debat stejně jako běloši. Vymezuje se také vůči srovnávání s evropským nevolnictvím a poddanstvím. Oproti Postlovi tvrdí, že by s otroky ani chudí Evropané neměnili. Jediné místo, kde uhýbá z kritiky instituce, lze spatřit v jeho popisu domácího služebnictva, jejichž životní podmínky hodnotí kladně. Zde je ale potřeba zdůraznit, že Menzel neměl v úmyslu otrokářství hájit, spíše se vyhnul jinému (tentokrát abolicionistickému) mýtu o jižanské společnosti. Ten ji líčil jako plnou násilníků vyžívajících se v tělesných trestech, krvelačnou a se zpustlou krajinou na pokraji úpadku [Davis 2018].

Druhým bodem mýtu ztracené věci bylo tvrzení, že občanská válka se nevedla kvůli otrokářství, ale kvůli právům jednotlivých států. Jejím proponentem byl například viceprezident Konfederace Alexander H. Stephens, který po konfliktu sepsal knihu se sugestivním titulem: *A Constitutional View of the Late War Between the States* (Ústavní pohled na uplynulou válku mezi státy) [Stephens 1868]. Otroctví tak nemělo v žádném případě vytvářet tenze mezi severními a jižními státy USA. Zde se dá konstatovat, že všichni zkoumaní muži z Českých zemí tuto tezi odmítli. Všichni měli možnost srovnávat situaci napříč Spojenými státy, a tudíž jim nemohlo uniknout, že otrokářství se projevuje minimálně v politických animozitách. Postl byl v USA, když se diskutovalo nad schváleným Missouriským kompromisem [Tindall – Shi 1994: 186–187]. Dignowity byl svědkem války s Mexikem [McPherson 1988: 47–77]. Během Menzelova pobytu v roce 1850 učinil americký kongres ústupek jižním státům, když schválil nový zákon o uprchlých otrocích. Ti mohli být dopadeni i ve svobodných státech a ihned navraceni svým pánům, navíc za spolupráce bělošského obyvatelstva. V praxi to znamenalo, že jižanský otrokář mohl na Severu ukázat prakticky na kohokoliv, odpřisáhnout, že jde o otroka a ve spolupráci s místními jej poslat na Jih [Campbell 1970]. Náprstek (ostatně také Postl) byl zase přítomen konfliktu zvanému krvácející Kansas [McPherson 1988: 145–169]. Není proto překvapením, že instituci otrokářství považovali za problém způsobující frikci mezi Severem a Jihem.

Závěrem lze prohlásit, že cestovatelé z Českých zemí, kteří měli přímou zkušenost s institucí otrokářství v jižních státech USA, v hodnocení sociálních poměrů většinově obstáli. Nenechali si vnutit jižanskou obhajobu a na sociální systém si zvládli vytvořit vlastní názor, který byl v několika případech detailní a fundovaný. Výjimkou byl Karel Antonín Postl, který dlouhodobě mezi otrokáři žil, a tudíž do svých děl zakomponoval řadu jejich argumentů, které jsou dodnes základem jižanské apologetiky. Všichni ostatní

obhajobu, která je v dnešní době souhrnně nazývána mýtem ztracené věci, jednoznačně odmítli. Náprstek a Pflanzler tak učinili bez hlubšího rozboru a stručně, avšak velmi radikálně a rezolutně, jak bylo příznačné pro řadu revolucionářů z roku 1848, které spojoval boj proti národnostnímu útlaku v Rakousku. Gottfried Menzel byl humanistou a asi nejvíce analyzoval argumenty otrokářů a postupně je jeden po druhém vyvracel jako nesmysly a považoval je pouze za plané výmluvy. Jistou výjimkou byl jen Antonín Michael Dignowity. Ten sice nepodléhal názorům Jižanů a otrokářství odmítal, ale na druhou stranu přejímal pavědecké názory sociálního darwinismu a Afroameričany hodnotil jako méněcenné.

Poděkování

Príspevek vznikl za podpory MŠMT ČR udělené UP v Olomouci (IGA_FF_2026_018).

Prameny a literatura

- A *Twentieth Century History of Southwest Texas*, I. [1907]. Chicago: The Lewis Publishing Company.
- Bergmann, Josef Arnošt [1851]. Výjimky z přátelského dopisu z Ameriky. *Moravské noviny*, 3. 12. 1851, s. 1142.
- Bonekemper, Edward H. [2015]. *The Myth of the Lost Cause: Why the South Fought the Civil War and Why the North Won*. Washington: Regner History.
- Campbell, Stanley W. [1970]. *The Slave Catchers: Enforcement of the Fugitive Slave Law, 1850–1860*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Davis, William C. [2018]. *The Cause Lost: Myths and Realities of the Confederacy*. London: Lume Books, e-pub.
- Dignowity, Anthony M. [1859]. *Bohemia under Austrian Despotism*. New York: Anthony M. Dignowity.
- Dignowity, Anthony M. [1868]. *Reconstruction of Texas a failure!* Washington: Anthony M. Dignowity.
- Escott, Paul D. [2020]. *The Worst Passions of Human Nature. White Supremacy in Civil War North*. Charlottesville: University of Virginia Press.
- Fitzhugh, George [1857]. *Cannibals all! or, Slaves without masters*. Richmond: A. Morris.
- Foster, Gaines M. [1987]. *Ghosts of the Confederacy: Defeat, the Lost Cause, and the Emergence of the New South, 1865 to 1913*. New York: OUP.
- Gallagher, Gary W. [2008]. *Causes won, lost, and forgotten: How Hollywood and popular art shape what we know about the Civil War*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Kownslar, Allan O. [2004]. *The European Texans*. College Station: Texas A&M University Press.
- Machann, Clinton – Wendl, James W. [2001]. *Krásná Amerika. A Study of the Texas Czechs, 1851–1939*. Fort Worth: Eakin Press.
- Mareš, Henry R. – Hudson, Estelle [1934]. *Czech Pioneers of the Southwest*. Dallas: Southwest Press.
- McPherson, James [1988]. *Battle Cry of Freedom. The Civil War Era*. Oxford: OUP.
- McPherson, James [2007]. *This Mighty Scourge. Perspectives on the Civil War*. Oxford: OUP.
- Menzel, Gottfried [1853]. *Die Vereinigten Staaten von Nordamerika mit besonderer Rücksicht auf deutsche Auswanderung dahin nach eigener Anschauung beschrieben*. Berlin: Georg Reimer.
- Naše Dějiny*. [1939]. Granger: Našinec.
- Nolan, Alan T. [2000]. The Anatomy of the Myth. In: Gallagher, Gary W. – Nolan, Alan T. (eds.). *The Myth of the Lost Cause and Civil War History*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, e-pub.
- Opatrný, Josef [2017]. *Válka Severu proti Jihu*. Praha: Karolinum.
- Perutka, Lukáš [2016]. Čeští Texasané a americká občanská válka. *Historický obzor* 27 (9/10): 201–211.
- Polišenský, Josef [1996]. *Úvod do studia dějin vystěholectví do Ameriky*, II. Praha: Karolinum.
- Sealsfield, Charles [1828a]. *The Americans as they are; Described in a Tour through the Valley of the Mississippi*. London: Hurst, Chance, and Co.

- Sealsfield, Charles [1828b]. *The United States of North America as they are in their Political, Religious and Social Relations*. London: W. Simpkin and R. Marshall.
- Sealsfield, Charles [1844]. *Life in the New World; or Sketches of American Society*. New York: New World Press.
- Stephens, Alexander H. [1868]. *A Constitutional View of the Late War Between the States; Its Causes, Character, Conduct and Results, presented as a series of Colloquies at Liberty Hall*, I. Philadelphia: National Publishing Company.
- Šámal, Martin [2017]. *Jsem svobodný... Edice rodinné korespondence Vojty Náprstka 1848–1858*. Praha: Národní muzeum.
- Šolle, Zdeněk [1981]. Deník Viléma Pflanzera. Ke vzniku plánu Vojty Náprstka na cestu do Ameriky. *Studie o rukopisech XX*: 119–158.
- Šolle, Zdeněk [1994]. *Vojta Náprstek a jeho doba*. Praha: Felis.
- Tindall, George B. – Shi, David E. [1994]. *USA*. Praha: Lidové noviny.
- Uhlendorf, Bernhard Alexander [1922]. *Charles Sealsfield. Ethnic Elements and National Problems in his Works*. Chicago: University of Illinois.
- Vlha, Marek [2013]. *Mezi starou vlastí a Amerikou. Počátky české krajanské komunity v USA 19. století v transatlantické perspektivě*. Disertační práce: Masarykova Univerzita v Brně.

Lukáš Perutka je historik pracující na Univerzitě Palackého v Olomouci. Mezi jeho výzkumné zájmy patří trojstranné vztahy mezi Spojenými státy, Evropou a Latinskou Amerikou a migrace ze střední Evropy na americký kontinent.